

Politikai
röpiratok.

22.

22
161

DEÁK-PÁRTI-E

VAGY

ELLENZÉKI?

AZ ORSZÁG

INTELLIGENS KÖZÉP-OSZTÁLYÁHOZ

JRTA N.

(Baráth János.)

5.

PEST.

KIADJA RÁTH MÓR.

1872.

DEÁK-PÁRTI-E

ELLENÉRI

DE BALLAGI GÉZA.

Á választások előtt vagyunk ismét. Mióta a nemzet ujjal saját sorsának ura, s koronázott királya van: most másodszer szólittatik fel, hogy kiválogassa saját kebeléből azokat, a kiknek kezébe leteszi uj három évre a legdrágábbat, a haza sorsát. Nem tudjuk, e választás nem nehezebb-e most, mint eddig akármikor volt; nem tudjuk, e választás eredménye nem lesz-e nagyobb súlyú, végzetesebb és döntőbb nemzetünk sorsára nézve, mint bármelyiké az eddigiekből. Idáig csak a megindulásról volt szó, s annak a szüksége olyan erős volt, hogy szétzúzott máskor ledönthetetlennek látszó korlátokat, egyesített máskor mindig külön ágazó erőket. Az elindulás megtörtént: s most az a kérdés, hova menjünk, merre menjünk? Nemzetünknek kifelé való hatása is, belpolitikájának iránya és szervezkedése pedig bizonyosan: a szerint dől el, a hogy megalakulnak, s fognak állani a pár-

tok a választás után, az országgyűlés teremében. Elég sok az a mi kockán van, úgy lehet mindenünk: érezze minden szavazó a felelősséget, midőn kockáját az urnába dobja.

A választási küzdelmek zajában, midőn mindenik párt csak azért küzd, hogy győzelemre jusson, igen nehéz őszinte és igaz szót hallani. Az ámitás, ferdítés, hitegetés, különösen az egyik pártnál, amlyira divatba jött; a véleményekben olyan zürzavar és ellentét állott be, hogy nem csoda, ha igen sok jóakarató ember, a ki őszintén és becsületesen keresi az igazságot, és a szerint ohajtaná ítéletét eldönteni: elveszti a tájékozást, s vagy a véletlenre, a környezet befolyására bizza magát a párthoz csatlakozásban, vagy pedig teljesen visszavonul a küzdelemtől. Neveli a zürzavart a jelszavakban rejlő hazugság, a mely alatt a pártok küzdenek; s a sajátos, külön, semmi más ország pártjaiéhoz nem hasonlítható álláspont, a mely a mi két fő pártunkat egymástól elválasztja. Más országokban a pártok, elvek és irányok szerint alakulnak meg, a melyek tisztán érthetők, s következményeiket is tudják az emberek, hogy mik lesznek. Angliának meg van a maga két nagy, történelmileg kifejlett nemzeti pártja: a whig és a tory. Az egyik szabadelvű, a másik conservatív. Mindeniknek megvannak a maga elvei, hagyományai, szokásai, kormányzási rendszabályai, erényei és hibái. S a mi fő, tisztában van velök minden-

ki; tudja, hogy mik, s mit és hogyan akarnak. Franciaországnak szintén meg van a maga két fő pártja: a republicánus és a monarchicus. Az egyiknek köztársasági kormányforma kell, a másiknak egy uralkodó, legyen az király vagy császár. A küzdelem oka és célja itt is világos.

A mi fő szerencsétlenségünk az, hogy nálunk nem elvek választják el a pártokat; nem ezekért, és ezeknek következményeiért történik a küzdelem. S ez az oka, hogy nálunk sokkal több hazugság és bolondítás történik a politikában, mint egyebütt; sokkal nagyobb a bizonytalanság és zűrzavar, mert a világos, tisztán formulázott elvek hiányoznak, mert a természetes pártalakulás hiányzik. Nálunk nem lehet hazugság nélkül állítani, hogy a két főpártban a liberalismus és a conservatismus állnának egymással szemközt. Bár úgy volna; bár úgy lenne minél előbb! De ahhoz érnünk és tisztulnunk kell. Melyik a létező két nagy párt közül a liberális vagy conservatív: teljes lehetetlenség eldönteni. Egyik kérdésben az egyik, a másikban a másik. A párt elemei is vegyültek: conservatív vegyülve a liberalissal mind a két oldalon. Nem is ez a főjelszavuk; a küzdelem magvában és eredményében még kevésbé ez van. Hogy a kormányforma feletti elvi különbség választaná el a két pártot: ezt még kevésbé mondhatjuk. Magyarország monarchicus ország: történeténél, természeténél és szük-

ségleténél fogva az. Köztársaságról nálunk legfőlebb egy-két ember álmodozik, kiknek hatásuk egy színvonalra tehető a „nép-állam“ eszméje mellett izgató munkás-vezetőkével.

A mi pártjainkat egymástól elválasztó fődolog nem egyéb, mint egy végzetes ábránd, a multból öröklött tévedés, egy szerencsétlen rögeszme, vegyülve az emberek alacsonyabb tulajdonaival. Ha sajátos és szomorú történetünk annak megfejtését nem adná: alig tudnók megfogni és elképzelni: ilyen különbségen hogyan alakulhatnak, s hogyan létezhetnek pártok. E tévedés, ez ábránd nem egyéb, minthogy az írott jog teljesen egyenlő a tényleg gyakorolt joggal; a követelés a bírással; az ohajtás és akarat a tettel. Tudjuk, hogy e kettő soha sem egy; hogy a jog csak addig terjed, a meddig azt gyakoroljuk is; a követelés annyit ér, a mennyire annak érvényt tudunk szerezni; az akarat annyiban nyer értéket, a mennyiben az tetté válhat és tetté válik. Azért nem szükséges, hogy lemondjunk jogaink szélesbithetéséről, lemondjunk ohajtásainkról, követeléseinkről a jobb után; elveszítsük bizalmunkat az akarat erejében. Ez az ellentét a tényleg létező és az ohajtott között örök feltétele az emberi életnek, feltétele a mivelődésnek. De ha az ellentétet túlságba feszítjük; ha a képzelt jogot, az ohajtást és követelést csak önmagában és önmagáért tekintjük és becsüljük, s annak a jellemmel, az étellel való kibékítését, a

hol az kínálkozik, elvetjük magunktól: ez nem egyéb, mint önmagunk megsemmisítése, a politikában, mint vezérelv egyenes örültség.

Ez az önmagát tönkre tevő tévedés van az u. n. balközép legbenső magvában, mely kifejezést nyert a párt azon megkülönböztető hitezikkelyében, hogy nekik a 67-iki kiegyezkedés nem kell. Ez az a kőfal, mely a két pártot egymástól elválasztja; ez a pont a mely körül a harc állandóan folyik köztük; ez a kérdés, a melyben a nemzetnek utoljára is döntenie kell, annál jobb minél előbb. Tehát nem elvek, nem szabad-elvőség vagy conservativismus, demokraczia vagy arisztokraczia forognak szóban, hanem egy tisztán praktikus kérdés, az a kérdés, hogy a nemzet hajlandó-e ohajtásait kiegyeztetni a jelennel; elfogadni a megkaphatót és arra állva fejleszteni tovább jogait és benső jóllétét: vagy pedig elveti, kockára teszi mindazt a mit bír, s a mit ennek alapján bírhat és kivívhat, egy ábrándért, egy rögeszméért, egy tévedésért, mely talán forradalom által egy pillanatra valósítható, de tartósan soha.

Az 67-iki kiegyezés egy megtörtént tény, egy nagy ténye a nemzetnek, a melyért e nemzet nem fogja magát megszegyenelni a történet ítélő-széke előtt. Egy nagy önmegtágadásban s egyszersmind férfias elhatározásban ki nyilatkoztatta ott, hogy élni akar, hogy bízik önmagában és a viszonyokban, s elfogadja a nehéz munkát, de az-

zal együtt az életet, hogy azt jobbá tegye. Öt év munkájának eredménye tanúsítja, hogy a nemzetnek ezen bizalma nem csalatkozott meg, hogy isten a becsületes törekvést megáldotta. Soha annyi élet-kedv, czéljainak kivitelére annyi eszköz, a boldogulásnak és mivelődésnek annyi föltétele — mióta az utolsó magyar király a mohácsi téren leveretett — nem volt e nemzet birtokában mint most. Soha e nemzet azóta, tényleg és valósággal, annyira önsorsának ura nem volt, mint most.

S ez a kiegyezkedés nem kell a baloldálnak.

S miért? Mert tán ő jobbat akarna, vagy tudna teremteni? Nem. Hiszen előtte volt az ut 1861 óta folyvást; az ország bizott bennök, épen ugy, mint a másik pártban; ha valami jobbat, hasznavehetőbbet, a nemzetre nézve előnyösebbet és mégis lehető tudtak volna kitálatni: egy lélek sem állott volna utjukba, hogy azt tetté ne valósítsák. De eddig a mit produkálni tudtak, az merő tagadás volt, azzal pedig a politikát vezetni egy pillanatra sem lehet, legkevésbé mikor egy birodalom ujjá szervezéséről, egy a deconstructióba rohanó ország megmentéséről volt szó. Nekik nem kell a kiegyezkedés egyszerűen azért mert nem kell; mert ők mást ohajtottak és akartak; hogy az a más mi lett volna, jobb lett volna, jobb lehetett volna-e, mint a létező: erre feleletet adni most már teljes lehetetlenség.

De megvan a felelet egy más dologban.

Midőn a nemzet vezér férfiai a kiegyezési munkálat-hoz hozzá fogtak, állapotuk nagyon hasonlított azon emberéhez, ki a félig saját gondatlansága, félig a vihar romboló ereje folytán összedőlt ház romjai felett áll, hogy azokból magának egy új hajlékot építsen. Az ember okosabbá, megfontolóbbá vált a szomorú tapasztalások következtében; nagyon megnéz minden követ, minden gerendát, mit hova illeszt, hogy az épület tartós legyen, hogy minden kis szél ismét le ne döntse. Szívében van némi szomorúság, de van önbizalom és istenben vetett bizalom is; s mindennek felett látja, hogy ha továbbra is élni és boldogulni akar, fel kell építeni a házat abból a miből lehet, mintsem hogy veszni és pusztulni engedjen mindent, s magát is azokkal együtt. Magának építi a házat, saját családját fogja költöztetni bele, hogy abban lakjanak, sokáig, s az épületet lassanként javítgatván: talán örökre. Onnan kezdjék el rendbe hozni ismét új gazdaságukat, s tegyék a lakot még egyszer örömmel lakává.

Lehet-e képzelni, hogy az az ember, ilyen czéllal, ilyen reményekkel építvén: hebehurgyán két napig tartó házat építsen magának, mely magát és gyermekeit az első szélfúvásra romjai alá temesse? Lehet-e képzelni, hogy az ország legjobb, legkitünőbb emberei, kik a kiegyezést létre hozták, kiknek bizonyára van annyi érdekük, van annyi szeretni és félteni valójuk e nemzetben és e ha-

zában, mint a baloldaliaknak; kik bizonyára a szeretet aggodalmával, a tapasztalás megfontolásával rakták a követeket egymásra: ne olyan épületet rakjanak maguk és unokáik számára, a mely jó, a mely a viszonyok között a legjobb legyen?

S íme az épület alig hogy be lőn tetőzve, alig hogy bele költözködtünk, a baloldal nagy lármával és felgyürközött ingujakkal előáll, hogy az egész épületet lerontsa és újat készítsen. Azt mondják, nem jó alapon épült a ház. Nem igaz. Az alap az volt a mit készen kaptak, a minél mást ők sem teremthettek: az ország földje, a tényleges viszonyok, a régi törvények és jogok s az európai szükségesség. Ezen nem lehet változtatni és nem lehet soha, ha csak a baloldal istenné nem válik, mely minden létezőt és multat eltörölni képes. Legfőlebb azt vehetik, hogy rossz téglából épült a ház. Bizony, a mi volt, abból a legjobbat vették. Mutassátok meg, hogy honnan vesztek jobb téglát az új épülethez, mielőtt a meglevőt lerontanátok. Ha egy nemzetet a szó ereje által újjá tudtok teremteni, s megszaporitani milliókkal: akkor beszéljétek a kész lakház lerombolásáról, de még akkor is, kérdés, nem jobb volna-e a meglevőt nagyobbítani rombolás nélkül?

S ott van egy másik hatalmas felelet a baloldal programjára. Az új házban benne lakunk, a gazdaságot folytatjuk öt év óta, és isten áldása van rajtunk. Napon

ként előbbre megyünk és boldogulunk. Magyarországnak olyan pénzforgalma ide bent, olyan hitele a külföld előtt, annyi megindult ipar és kereskedelmi vállalata, olyan tevékenysége az iskolák és mívelődés kérdései körül évszázadok óta nem volt, mint most. Azt mondják, a főváros az ország szive. Nézzetek meg Pestet, hogy mivé lett öt év óta, s hogyan szépül, emelkedik, gazdagszik, népeseedik naponként, hogy újra egy büszke főváros álljon a szőke Duna partjai fölött, melynek hirtelenege nagyobb és tartósabb legyen, mint az agg Budáé!

De az ellenzéknek nem kell a kiegyezési alap, s a rombolás vesszőjével kész megállítani a művész kezében az ecsetet, az építő kezében a sár-kanalat, a földmives kezében a kalászt arató sarlót, s megfagyasztani a nemzet szívében a feltámadni, zsibongani kezdő élet-öröm és remény érzetét.

S mindezt egy örült rögeszme, egy vétkes hiúság kedviért. Mert, s itt van a legfőbb argumentum: a tényeket eltörölni nem lehet. Ha az imádság és akarat minden erejét összeszedem is, nem tehetem, hogy a mi egyszer megtörtént, meg nem törtéنتté váljék. A kiegyezés megtörtént tény, egy elmúlt dolog, a melynek szorosan hozzá tartozó következményei vannak, a mely következmények azt megerősítették és hozzáférhetlenné tették. Öt év óta tart, s ez öt évi tartam olyan dolgokat szült, a melyek ujjá tettek mindent. A kiegyezés a historiáé, ahöz

emberi erő nem férhet többet. Nekünk a mával, a kiegyezés következményeivel lehet csak dolgunk; azt ronthatjuk el, tehetjük semmivé, vagy fordíthatjuk a magunk hasznára. Az nem a nemzetnek egyszerű ténye volt, hanem az egész monarchiáé. Egy egész állam consolidatiója rakodott rá, s az minden terhével és szövénéyeivel rajta nyugszik. S miután az államok kölcsönösen hatással vannak egymásra, s egymás változásai szerint módosulnak: a kiegyezés ténye kihatott módosítólag az összes európai viszonyokra, s azokkal a legszorosabban összefügg. Mindazok azt támogatják, mert egy részükben attól függenek. A tények így szövődnek egymáson keresztül, és hatják át egymást következményeikben a magán egyének életében is, s még inkább az államokéban.

A kiegyezés megváltoztatásának csak egyetlenegy gyakorlati értelme lehet: az t. i. hogy Magyarország el akar szakadni Ausztriától, szétrombolja a monarchiát, megrázkódtatja és maga ellen hívja ki az európai viszonyokat, s oda veti magát a bizonytalanság vergődéseinek, jobban szólva az elveszés bizonyosságának. Ez természetesen tisztán csak forradalom által eszközölhető. Még egyszer mondjuk, a kiegyezés megváltoztatása csak ezt teheti és semmi mást. Ösztönszerűleg érezte ezt az ellenzék akkor, midőn programjának legfőbb és elkülönítő, szerintünk egyetlen lényeges pontját legujabban úgy igyekezett szelidíteni, hogy a kiegyezést csak az alkalmas

időben és viszonyok között fogja megváltoztatni. De ezt mi szükség egy programba tenni, egy program kiinduló pontjává tenni? Nem változtathat-e egy nemzet törvényhozása mindig és mindenütt saját alaptörvényein is, ha az időt és körülményeket kedvezőknek tartja? Nem teheti-e ezt a Deák-párt ép' ugy, mint az ellenzék? Örökre megköté-e a nemzet kezét akármiféle törvény, hogy azt ne módosítsa a hol, s a mikor jobbra teheti?

Ezt gondolatban is állítani örütség. Az önkormányzás, a szabad parlament a nemzeté; a parlamentet is a kiegyezés adta vissza; e parlament eszközei által akarja az ellenzék — mint mondja — a kiegyezést megváltoztatni; ugyanaz a parlament rendelkezésére áll a Deák-pártnak is, és ép' oly szabadon övé, mint az ellenzéké. Az olyan módosítása tehát a kiegyezésnek, a hogy azt az ellenzék ujabban hirdeti, minden jelentőség nélküli valamely külön párt-programmban, mert minden alkotmányos pártnak észszerű joga, s a mennyiben jónak látja, célja is. Tehát az a pont ott mint ilyen semmit sem jelent.

De van valami ok, a mi követeli egyenesen, hogy az a pont most ne legyen ott egyetlen alkotmányos párt programjában sem. Ez az ok az, hogy még nem szilárdultunk meg eléggé. Hogy a nemzet bizalma a dolgokban és állapotokban még nem egészen erősödött meg.

Az ellenzék öt évi munkája nem volt egyéb, mint arra dolgozni, hogy az meg ne erősödjék. Mindenek előtt ezt kell, a helyzetben való bizodalmat megerősíteni, megszilárdítani a nemzetben, lehetőleg az egész nemzetben. Ki kell ölni, még a lehetőségét is a gondolatnak, hogy a jelen viszonyokon mostanában lényegesen változtassunk. Bele kell vinni a nemzetet a bizás, az állapotok tartóságában való hit, az azokra építés állapotába, hogy egész kedvvel fogjon a munkához. Mig a változás lehetőségét, közelségét emlegetik, az emberek csak félig adják át magukat a jelennek és a jelen kötelességeinek. Fél bizodalom csak fél munkát eredményez, s nekünk, — ha valaha — most egész munkára van szükségünk. Nem zsbasztani a bizonytalanság érzetével, megacézolni kell a nemzet idegeit: hogy mindazon anyagi, erkölcsi és értelmi hátramaradást kipótolja, a melyre a mult szerencsétlen viszonyai kárhoztatták. A mig csak a kiegyezési alap megváltoztása emlegettetik, a bizalom, az életkedv, az erőfeszítés a jövődőért nem fognak teljesen beállani, s az most nemzetünknek vesztére van.

Ezért n e m k e l l a kiegyezés kérdését felvenni most a párt programmba.

Ime a baloldal elkülönítő párt-cikkelyének teljes esztelen volta. Egyenesen és közvetlen kivíve: elszakadás Ausztriától és forradalom. Ugy értelmezve, a hogy ujabban módosították: gyakorlatilag semmi jelentősége

nincs, mert olyant ígér, a mi mindig joga az egész parlamentnek, míg annak emlegetése most egyenes és nagy kárunkra van.

Miért nem veti hát el programjából a párt azt a pontot, a melyről magok a párt vezetői tudják, hogy az vagy esztelen romlásra vezet, vagy pedig semmit sem jelent, és mégis igen sokat árt? Felelet azért : mert e pont elvetésével az a párt saját öt évi működése felett mondana elkárhozható ítéletet, mint a mely nem volt egyéb, mint ez esztelenség melletti küzdelem. Mert e pont elvetésével a párt egyszerre megszűnnék külön párt lenni, mivel az tartotta össze. S hogy saját tettök vádját és a megsemmisülést is elviseljék, egyedül a haza jólléteért : arra ugy látszik vezetőik sem elég bátrak, sem elég nagyok.

De ugyanez a baloldali czikk, mely a maga ruganyosságában a forradalom erőszakjától a semmit nem mondásig nyúlik : egy másik alap-gyengeségét is kitünteti az ellenzéknek. Alig volt még valaha párt, mely kevésbé tudta volna, hogy mit akar, mint a Tisza-féle baloldal. Örök ingadozás és habozás minden dolga. S azt tudjuk, hogy az olyan egyén, kinek határozott célja nincs, ki maga sem tudja mit akar, a többi cselekvő egyének közt nem megy semmire és elpusztul. Mennyivel inkább egy párt, mely egy országot akar kormányozni. S ezek nem tudják. Nem tudják, eszükre hallgassanak-e vagy érzésük-

re. Sem egy nagy önmegtágadásra a kibékülésben, mint a Deák-párt, sem egy nagy — bár végzetes — érzésre a kiengesztelhetetlen gyűlöletben, mint a szélsőbal, nem képesek. Sem azt nem merik mondani: én elfeledek minden bántalmat, kibékülök Ausztriával, őszintén, becsületesen, utógondolat nélkül, a magam javáért, kettőnk javáért. Sem azt: én nem bocsátok meg Ausztriának, gyűlölöm őt és ellensége vagyok teljes szivemből: habár e gyűlöletért önmagamat feláldozom is. A Tisza-párt e két ösvény közül egyiket sem tudja választani, hanem hanyódik hol ide, hol oda, mint a kormányos és vitorla nélküli hajó. S ez ingadozás és bizonytalanság még mehet egyénnél, bár kárára annak is: de egy pártot tehetlenné tesz és szükségkép szétbomlásra vezet.

A mi a párt alap nélküli ingadozását illeti: ennek bizonyítására — egyebeket mellőzve — elég két országosan ismert tényre hivatkoznunk. Az egyik a balközépnek Pesten lefolyt országos értekezlete, a másik a pártnak a választási törvény feletti vitában követett magatartása. Amazt összehívják a balközép nevében és nevével, s végződik Kossuth Lajos éltetésével, s ünnepelnek e név varázsának hatása alatt; emitt a balközép elfogadja a szélsőbal monocevrejét a választási törvény megbuktatására, akkor, a midőn a szélsőbal céljait és gyakorlati tendenciáit a balközép egyik vezére más alkalmakkor igen élesen visszautasítja, s a balközép másik vezére

a szélsőbal választási javaslatát oly erősen összezúzta, hogy a kormány sem tehette volna jobban.

A szétbomlás pedig, — mint gyakorlati szükségesség, — ime már megkezdődött. Az országgyűlési balközép néhány tekintélyes tagja, épen a prakticusabb gondolkodásúak és függetlenebbek, belátván a balközépi program első és legfőbb pontjának tehetetlenségre kárhoztató, képtelen és veszélyes voltát, kiléptek a pártból, a mennyiben elveték annak legfőbb hitcikkelyét; elfogadták a kiegyezést, s megalakíták az u. n. reform pártot. S itt van helye, hogy e párt céljáról szoljunk valamit. A reform párt a balközépből vált ki, a dolgok szükségességénél fogva, s célja is csak a balközép szétbontása lehet. A Deákpártnál nem volt szükség a címre; az reformpárt lényegénél fogva, s olyan reformokat vitt keresztül eddig is, a melyek ugyancsak és méltán megérdemlik e nevet. A hol a balközépnek egy tenni képes párttá való átalakításáról van szó: ott ám sorakozzanak az illetők a reformpárt lobogója körül. Ez, ha külön elvet nem vall is, de azzal a nyilatkozattal lép elő, hogy tenni és használni akar. Azonban a Deákpárti embernek nincs oka régi lobogóját akármilyen újért felcserélni.

Másik jelensége a szétbomlásnak, hogy a balközép közelismerés szerint legkitűnőbb tehetségű tagja s egyik vezére, az elmúlt ülészek végén ünnepélyesen oda hagy-

ta a pártot, visszalépvén inkább a politikai szereplés téről, semhogy tovább is vele menjen. S búcsú beszédében a mig egyfelől igazságot szolgáltat a jobboldalnak sok olyan váddal szemközt, a melyeket saját pártja szórt rá, ugyanakkor kimondja, hogy a kiegyezést most felbontani nem lehet, nem szabad. Hogy miért óhajtja mégis, hogy a párt azt a követelést fentartsa, a melynek semmi gyakorlati eredménye nincs, ugy, a hogy ő véli, de lehet végzetesebb gyakorlati eredménye s mindenek felett emlegetése kárunkra van; s hogy miért engedte meg volt pártfelei sürgetésére, hogy neve a választások alatt ismét szerepeljen, s hogy mit fog csinálni és hova fog ülni a jövő országgyűlés alatt, ha annak ismét tagja lesz: e kérdésekre, ugy hisszük, maga Ghyczy Kálmán tudna legkevésbé feleletet adni.

Elég az, hogy még a párt áll; vezére van; mérkőzni kíván; s egy olyan csata megnyeréséért, a melyben a győzelem is csak saját vesztére válnék, szövötkezni készül az ország legveszélyesebb elleneivel is, a dulakodó nemzetiségekkel. Jól van. Azoknak, kik a rendet, szabadságot és haladást szeretik; kiknek félni való érdekük van e nemzet megmaradásában és felvirágzásában: el kell fogadniok a harcot. De el kell fogadniok akkora erélylyel, hogy ez a harc többet, ha lehet, elő ne kerüljön. Vártuk, hogy a balközép, öt évi meddő és ártó harc után kiveti programmjából azt a pontot, a mely öt tehe-

tetlenné, a parlamenti munkálatokat fél-sikerüvé, s a nemzet egy részét a bizonytalanság és zavargás minden veszélyeivel játszóvá teszi. A balközép meghagyta a szerencsétlen pontot továbbra is. Ám semmisüljön meg azal együtt, mert annak a pontnak meg kell semmisítenie.

Mi nem attól félünk, hogy a Deák-párt többségben nem lesz a következő országgyűlésen is. Kétségbe kellene esnünk e nemzet értelmi és erkölcsi mivolta felett, ha ennek lehetőségét is feltennők. De nem többség kell a Deák-pártnak, hanem óriás, imponáló többség. Nem kisebbségben kell hagyni a baloldalt, hanem parányi, megsemmisítő kisebbségben, hogy ennek a pártnak valahára már vége legyen. Ugy a hogy van, abban az alakban, létezésének minden pillanata káros a nemzetre nézve. El kell pusztulnia előbb-utóbb, az bizonyos; alapja olyan, hogy más sorsa nem lehet; de igen szomorú dolognak tartanak, ha fenállásával még csak egy pár évig is gátolná az ország consolidatioját, a helyes irányba térést, az előhaladást, a reformokat.

Utoljára is, a dolgok fenállásában, létezésében mindig nagy erő rejlik. Az magától legyőzi a meddő, üres oppositíót. Ez erő mellettünk van, s mi bizunk benne, hogy erősebb fog maradni az esztelenségnél. Azonban ingatni azt lehet, s tovább fejlődésében gátolni még inkább. S a midőn harez indittatik egyenes eltörlésére: azt nem néz-

hetjük tétlenül. A midőn válságra kerül a dolog, nem szabad tétováznunk egyikünknek sem. Más időkben, más viszonyok közt lehet párthoz nem tartozni, lehet közönyös nézőként szerepelni. A küzdelem pillanatában, s ilyenért való küzdelemben mindenkinek a lobogó mellé kell állania.

A kormánynak, ha csupán saját biztos fenmaradását tartaná szem előtt: talán érdekében áll, hogy ez az ellenzék megmaradjon. Olyan erőssé, ingathatlanná, szinte abszoluttá teszi a kormány helyzetét, a minővé a legkitűnőbb kormányzás sem tehetné. Természetes. Mert a míg ez az ellenzék van, rajta kívül más nemzeti kormány nem lehet. Mert a midőn kenyértörésre kerülne a sor, minden józan gondolkodású ember, ki a rendet és szabadságot szereti, egész erejével támogatja a kormányt, még ha nem szereti is egy vagy más intézkedését: miután tudja, hgy ezen kormány után, ha buknia kell, csak a romlás és pusztulás következhetik.

Ez az, a mit a mostani ellenzék kormány-kép telenségének neveznek. A mely állítást az ellenzék tagad ugyan, a nélkül azonban, hogy maga is komolyan hinne tagadásában. Hogyan lehetne kormány-képes az a párt, a mely programjának első pontjává a létező állapot alapjának szétrombolását, az azzal együttjáró chaotikus zűrzavart s feltehetőleg a forradalmat teszi; a mely iránt nincs bizodalma a nemzet nagy részének, nincs bizodal-

ma a monarchia másik felének (kivéve a cseheket, a kik épen a monarchia szétbontását akarják, a baloldal segedelmével); nincs bizodalma az uralkodónak? S a kik még netalán ugy tekintenének az ellenzéknek, mint a mely a rend, szabadság, előhaladás és mivelődés képviselője is lehet: emlékezzenek vissza az ellenzék magaviseletére a választási törvényjavaslatok alatt, s gondolják meg, hogy a mely párt vezetői olyanra képesek a parlamentben, mit várhat a nemzet annak a pártnak többi tagjaitól, ha az esetleg valaha többségre jutna.

De bár juthatna többségre az ellenzék; bár lenne kormányképes, hogy a nemzet nyugalommal nézhetné saját pártjainak küzdelmét, bizva abban, hogy akármelyik párt kerül kormányra, a nemzet maga kormányoz; s végre is az új ellenzéki kormánynak módjában áll megmutatni, hogy mennyit valósíthat tett ígéreteiből.

De a mostani ellenzéknek épen az a legnagyobb büne, hogy ez nem lehet. Hogy nem történhetik miniszterium változás, mert az egyértelmű a teljes zűrzavarral, a forradalommal vagy absolutismussal. S azt minden jóra való hazafinak gátolni kötelessége. Parlamenti kormányformának épen az a gyöngesége most, hogy nem is lehet gondolni miniszterium-változásra: s ezt a gyöngeséget az ellenzék adja neki. S ez az, a mit Csengery Antal annyi igazsággal és szabatossággal fejezett ki kanizsai választói előtt, hogy az ellenzék álláspontja nem engedi: „hogy a pártok

reformkérdések körül csoportosuljanak, megnehezíti e kérdések előkészítését s a közvetítést az eltérő vélemények között, s minden miniszteri válságot alkotmányos válság színében tüntetvén föl, lehetlenné teszi a parlamenti kormányzás megszilárdulását.“

Ime ez az ellenzék legnagyobb bűne, és legnagyobb hárhoztatása. S ime ezért mondtuk mi, hogy a jelen kormánynak, ha saját önzésének szempontjából indul ki, érdekében áll, hogy a mostani ellenzék megmaradjon.

De a nemzetnek nem áll érdekében. A nemzet érdeke azt követeli, hogy parlamentáris kormányformája valahára megszilárduljon. Hogy az ország biztonsága valahára helyreállíttassék. Hogy ne kelljen az egyetlen kormányozni képes párt megbuktával a forradalomtól vagy absolutismustól rettegnie. Hogy legyen egy igazi, jóra való ellenzéke, a melyet a kormány is respectáljon és intézkedéseinél számításba vegyen. Hogy a parlamenti kormányforma kifejtvén egész erejét, mindkét karjával élet-erősen és áldásosan működhessék. Mert bizonyára szüksege van mindkét karjára, ha egészséges akar lenni, s most az egyik kar zsibbadt, hasznavehetetlen, s a másiknak a dolgát is nehezíti és rosszabbá teszi.

Most az ideje, hogy a nemzet ezt a zsibbadt kart evágja a parlament testéről, hogy nőjön helyette uj.

Most az ideje, s nagyon itt van már, hogy új pártalakulások történjenek a következő országgyűlésen, új pártalakulások az elvek és eszmék alapján. De ez csak úgy történhetik, ha a Tisza-párt végkép megsemmisül; ha oly kisebbségben marad a választások folytán, hogy eddigi vészes és esztelen álláspontját elhagyja, s más alapon próbál a hozzá csatlakozó különböző elemekből egy alkotmányos ellenzékot teremteni, a mi még eddig nem. Ez azt hisszük, érdeke minden hazáját szerető ellenzéki embernek is.

Teremtsenek egy olyan ellenzékot, mely az alkotmány alapján álljon és kormányképes, a kormányt igazán ellenőrző legyen, szóval a melyiknek parlamenti sulya legyen. De erre nézve előbb meg kell semmisíteniök a régit, mert az magától nem adja fel esztelen tévtanát.

Az ország zavarai fenyegetőleg növekednek. Új és veszélyes pártok támadnak, melyek mind nehezebbé teszik a helyzetet.

Megalakult egy új n. katolikus párt, a melyről eddig Magyarország hála istennek! nem tudott semmit, de a mely pusztá lételevel is elég sok kárt tehet e szegény zaklatott hazának. A nemzetiségek mind szenvedélyesebben emelik fel fejököt, mindegyik egy-egy éhes saskeselyü, mely szétszaggatást vijjog az anya-ország

felé, Horváthországban az ügyek oly annyira megromlottak, a vezetők annyira corumpálva vannak: hogy az államférfiú kétségbeesik, ha rendezésükre gondol. Ennyi ezer ördögöt hogyan tartson féken egy nemzeti kormány, ha még saját ellenzékétől, mint a legnagyobb rosztól kell rettegnie.

Itt az ideje, hogy a valóban nemzeti pártok egyesüljenek, egyesüljenek az ország fenmaradása mellett. Hogy minden magyar, ki hazáját szereti, annak érdekében áldozza fel hiúságát, becsvágyát, régi gyűlöletét, előiteleteit. Hogy parlamentünk erőssé váljék egy alkotmányos ellenzék megszületése által, a midőn a két főpárt egymást becsüli, kölcsönösen bizik egymás hazaszeretetében, s a hon ellenségeivel szemben, mintegy erős kar működik és tesz.

Ez az órtult állapot csak nem tarthat tovább, hogy a nemzet egyik pártja a másikat, kölcsönösen a haza vesztén munkálónak nézze!

De ez nem történhetik másként, hanem ha a Tiszapárt végkép megsemmisül. E párttal alkudni nem lehet többé. Szerencsétlen volt kiindulásában, szerencsétlen eddigi összes működésében, s a romlás átjárta minden porczikáját.

Most már csak makacsságból és szenvedélyes ön-

zésből küzd. Ezt a pártot kell mindenek előtt a nemzetnek megsemmisítenie; szétzúzni, összetörni, hogy ebben az alakban elő ne kerüljön soha többé. Megmutatni, hogy a nemzet élni akar, és nem bizza sorsát forradalomra többé.

Majd azután, ha ez megtörtént; ha a kiegyezési alap őszintén elfogadtatott a nemzet nagy sokasága által: beszélhetünk egyes elvekről, s ez elvek körüli párt-alkulásról, addig nem.

Minden érdek e hazában, a mi él és élni akar: ipar, tudomány, kereskedés, műveltség, az állapotok fönntartása mellett szól. Ez állapotoknak köszönhetjük minden erőnket, a mi van. A rend, az erkölcs, a szabadság; hogy anyagilag élünk és mozgunk; hogy az iszonyatos posványból kezdjük kifelé mozgatni országunk szekerét; hogy megindultunk és előre megyünk: mind a kiegyezésnek eredményei. S mindezt a Tiszapárt kész kockára tenni egy eszeveszett tévtanért vagy ábrándért, és saját híuságáért.

Azért kötelességét tegye meg mindenki, most, a midőn idő van rá: mert sírni késő lesz. Ne restelje felvilágosítani a népet; legyen magyarázó, tanító, apostol.

Értse meg mindenki, és értesse meg másokkal is, hogy miről van szó. Nem az a kérdés most, hogy jobb oldal-e

vagy baloldal? liberalis-e vagy conservatív? Lónyay legyen-e a kormány élén vagy Tisza Kálmán? Nem ez a kérdés.

Hanem arról van szó, hogy megmaradjunk-e a megindult békés fejlődés alapján; dolgozva tovább, küzdve tovább, isten segélyével, magunk erejével: vagy pedig oda vessük az ország sorsát egy önmagával tisztában nem levő, ambitióból, gyenge érzelem-politikából, s önzésből összerakott pártnak, mely a siker pillanatában megijedne a ráesett felelősség súlyától, és szétrobbanna rögtön, hogy a forradalom és zavar merészebb szószólóinak adjon helyet.

Arról van szó, hogy megtartsuk-e Magyarországot a meddig Isten élni rendelete, s a meddig aggóató hazaszeretet, okos meggondolt politika, igazságos szent törekvés egy országot megtartani képes: vagy teremtsünk belőle egy iszonyatos communet, vagy a mi szinte lehet, egy szerencsétlen második Lengyelországot.

Mert a jelszavakat másként értelmezik a parlamentben, és másként magyarázza a nép. S ha ez utóbbi elkezd értelmezni a maga rettenetes módja szerint: bizony nem lesz elég erős Tisza Kálmán keze és pártfigyelme, hogy azt a neki sem tetsző magyarázatban megállítsa.

Nem nagyon rég emlegették, hogy a szélső bal Kossuthot ráveszi a hazajövetelre ezen választások alatt, s az ő segítségével igyekezni fog pártját erőssé tenni az országban és parlamentben. Mi e hazajövetelt nem igen hittük, s nem is igen ohajtottuk. Nem ohajtottuk főként azért, mivel rendkívül veszélyesnek tartjuk most egy szenvedélyes izgatásnak kitenni az országot, olyan szenvedélyes izgatásnak, a minőt Kossuth egyénisége még most is előidézni képes.

De egy gyakorlati haszna mégis lett volna annak ha Kossuth haza jön. A Tiszapárt rögtön és azonnal megsemmisült volna. A kérdés egyszerre a maga tisztaságában állott volna elő, s a nemzetnek a válság élet-halál harcában választania kellett volna a kérdés két oldala közt: együttmaradás Ausztriával, a mostani alapon, vagy elszakadás attól bármi áron. Mi hisszük, hogy a nemzet életösztone és józansága ama mellett nyilatkozott volna akkor is erősebben. De a Tiszapárttól megszabadultunk volna minden esetben. Most a választóktól függ, hogy megszabaduljunk tőle kisebb rázkódással, kevesebb veszéllyel.

Magyarország intelligens középosztályához szólunk különösen. Az iparosokhoz, a gazdákhoz, a kereskedőkhöz, a szellemi munka napszámosaihoz. Azokhoz, a kiknek a békés fejlődés megmaradása leginkább érdekükben áll.

Azokhoz, a kik legtöbbet veszíthetnek a forradalom végzetes esélyei által. Vigyázzanak saját érdekükre. Gondolják meg, hogy mindenök koczán állhat; hogy a meddig létezik egy tekintélyes országos párt, a mely azt mondja, hogy neki a kiegyezkedés nem kell: addig az a párt nekik halálos ellenségök, addig az ország megszilárdulásáról, az ő érdekeik biztonságáról szó nem lehet. Fejtessenek ki olyan erélyt a Tisza-párt megbuktatásában, a minőt kifejtteni képesek. Saját érdekek, a nemzet érdeke követeli azt. Itt az ideje, hogy mutassa meg e nemzet, miszerint sem esztelen ábrándokért, sem önző célokért nem lelkesül.

Az elmúlt évek alatt sokféleképen szembe tették a két nagy pártot egymással, a kik azoknak lételeben bizonyos eszmét vagy irányt kerestek, s nézték őket, mint ezeknek kinyomatát. E szembetétel, ha csak egy eszmére vitetik vissza, mindig egyoldalú és igazságtalan bizonyos fokig, de az igazság bizonyos mértéke meg van minden ilyen itéletben.

Némelyek nevezték a baloldal politikáját a szív és érzés politikájának, a jobboldal ész- és okosság politikájával ellentétben. Főntebb kimutattuk, hogy mennyi igaz van ebben. Hogy az érzelem ugyan a tulajdonképpeni a baloldal politikájában, de (ez szerencsénk) az sem olyan erős, hogy egy merész elhatározás nyílt be-

vallására vezessen. Mások azt mondták, hogy a jobb és baloldalon az értelem és tudatlanság állanak egymással szemközt. Nem a legalsó fokú tudatlanság, hanem a magasabb, a politikai. Valaki lehet igen okos gazda, de igen rossz hegedős. Kimutattuk, hogy ebben is mennyi az igazság. Hogy a baloldal még saját célját sem tudja, s még kevésbé annak eszközeit.

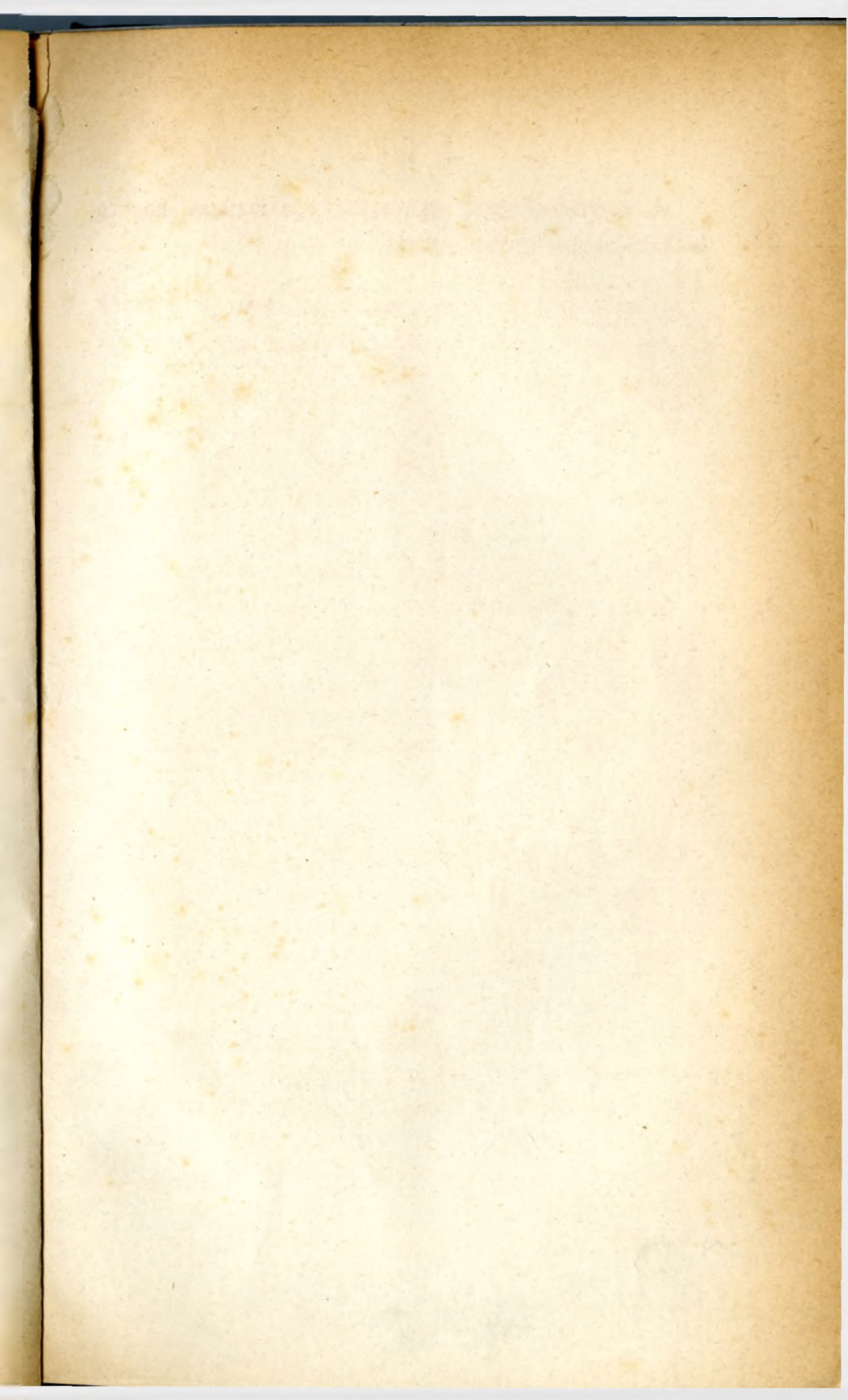
E megkülönböztetésekhez mi most egy harmadikat csatolunk, a melyben tán szinte lesz annyi igazság, mint a másik kettőben: a Deákpárt a haladás, a mivelődés, a szabadság a nyugot pártja; a Tiszapárt a tespedés, az előítéletek, a zűrzaváré, a régi keleté.

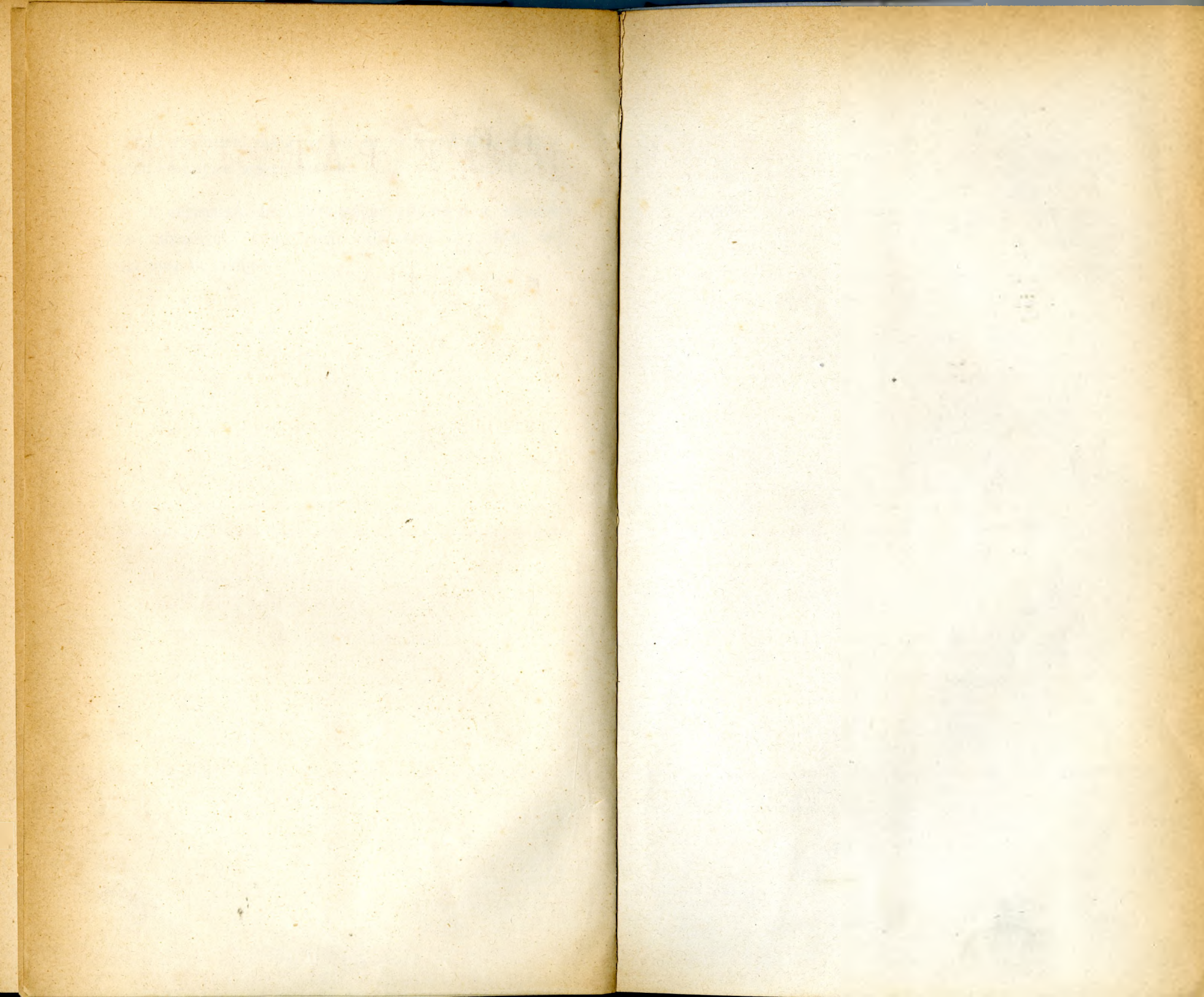
Mindaz, a mi fajunk természetében legjobb, és legnemesebb és legéletrevalóbb; mindaz, a mi e nemzetben magának a jövőtől életet követel, a mely munkálni vágy és kész a sorssal megküzdeni, a nélkül, hogy félne attól; mindaz, a mi a haladásé, a szabadságé, a polgárisodásé, a lété: Deák Ferencz és pártja lobogójába van begöngyölgetve.

S mindaz, a mi fajunk természetében a legrosszabb és legveszélyesebb: a makacs, erőszakos pártoskodás, a minden áron önigazság keresés, a hányavetiség, habozás, nemzeti elbizakodottság vegyülve a tudatlansággal: ott van Tiszáék táborában.

A történelem majd egykor ki fogja mutatni, hogy e vádak mennyire igazak voltak.

A nemzetnek most hatalmában áll, hogy a lobogók közt válaszson. Adja isten, válaszson úgy, hogy azt soha meg ne bánja!

RÁTH MÓR cabinet-kiadásai.

- Csengery Antal. Történelmi tanulmányok és jellemrajzok.** A szerző fényképezett arczképével. 2 kötetben. Ára füzve 4 frt 60 kr. Angol díszkötésben 6 frt.
- B. Eötvös József. A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra.** (Az összes munkái első és második kötete) Második kidolgozott kiadás. Két nagy kötet. Ára 6 frt 80 kr. Angol kötésben 8 frt.
- Greguss Ágost. Tanulmányok.** (Cabinet-kiadás) Két kötet. (Sajtó alatt.)
- Hunfalvy Pál. Utazás a Balttenger vidékein.** 2 kötet. Ára 4 frt 60 kr. Angol kötésben 6 frt.
- Ipolyi Arnold kisebb és vegyes munkái.** 2 kötet. A szerző arczképével. (Sajtó alatt.) Ára füzve 4 frt. Angol kötésben 5 frt 60 kr.
- Kemény Zsigmond tanulmányai.** Kiadja Gyulai Pál. 2 kötetben. Ára füzve 4 frt 60 kr. Angol díszkötésben 6 frt.
- Laboulaye Eduárd. Az egyesült államok története.** A 3 ik kiadás után francziából fordítva. I. kötet: A gyarmatok a forradalom előtt (160—176). Második kötet: A függetlenségi harcz (1763—1782). Harmadik kötet: Az egyesült államok alkotmánya (1783—1789). Ára 7 frt. Angol kötésben 9 frt.
- Szabó Károly kisebb történelmi munkái.** 2 kötet. (Cabinet-kiadás.) Ára füzve 4 frt. Angol kötésben 5 frt 60 kr. (Sajtó alatt.)
- Szemere Bertalan összegyűjtött munkái.** Első és második kötet: Számvetés alatt irt napló. Ára 5 frt. Harmadik és negyedik kötet: Utazás Kele'en a világosi napok után. 2 kötet. Ára 4 frt. Ötödik kötet: Levelek. (1849—1862.) Ára 2 frt. Hatodik kötet: Szépirodalmi dolgozatok és beszédek a forradalom előtt és után. Ára 2 frt. A hét kötet díszes angolkötésben 17 frt.
- Thaly Kálmán. Adalékok a Tököly és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez.** 2 kötet. Ára füzve 4 frt 40 kr. Angol kötésben 6 frt.
- Toldy Ferencz összegyűjtött munkái** tíz kötetben. (Cabinet-kiadás.) Első és második kötet: Magyar államférfiak és írók. Életrajzok és emlékek. Ára 3 frt 60 kr. Angolkötésben 4 frt 50 kr. T a r t a l o m: Forgách Ferencz, Brutus János Mihály, Decsy János, Eszterházy Miklós, Mikes Kelemen, Faludy, Csokonai, Kis János, Reguly Antal, Széchényi István
- Vörösmarty minden munkái.** Díszkiadás 12 kötetben. A Gyulai által irt életrajzzal, jegyzetekkel és arczképpel. Füzve 14 frt. 7 pompás kötésben 21 frt, 11 kötetben aranyvágás nélkül 21 frt, pompás kötésben 24 frt.